

Сергій Рудницький

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ В. І. БОРТНІКОВА «ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ВОЛИНІ (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.) : МОНОГРАФІЯ / ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ БОРТНІКОВ. – ЛУЦЬК : СНУ ІМ. ЛЕСІ УКРАЇНКИ, 2015. – 480 С.+ ІЛЮСТР.»

Актуальність рецензованої книги не викликає сумніву, адже нині Україна є повноправним членом світової спільноти і як незалежна держава має право на власну інтерпретацію своєї історії. Історичний досвід і політичні реалії сьогодення переконують, що без знання історичного минулого нашої Батьківщини, позбавленого ідеологічних нашарувань та упередженості неможливо науково обґрунтувати поступ країни у майбутнє.

В українській науці питання історії адміністрування на українських землях у ХVІІІ – на початку ХХ ст., становлення бюрократії, осмислення діяльності державних та самоврядних органів територіальної влади до останнього часу залишались поза увагою істориків. Рецензована книга є першою в історіографії волинських науковців праця, присвячена дослідженню діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування Волинської губернії кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.

Монографія В. І. Бортнікова в ряду праць зарубіжних та вітчизняних учених останнього десятиріччя значною мірою доповнює наші знання про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування на Правобережній Україні й, зокрема, на Волині. Досліджуваний у книзі період став вирішальним в історії Волині, оскільки в цей час відбулося її становлення як окремої територіально-адміністративної одиниці з відповідними інститутами влади та управління, соціально-економічною інфраструктурою.

Від часу утворення Південно-Західного краю до початку ХХ ст. відбувався поступовий, але неухильний процес адаптації приєднаних земель до правил і культурних традицій, якими жила Російська імперія; водночас відпрацьовувалися правові норми й механізми влади та управління, адекватні місцевим умовам. Вивчення інституціональної структури і практики діяльності апарату управління губернії у досліджуваний період дозволило автору виявити протиріччя, загальні закономірності та регіональні відмінності становлення і функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування на Волині у досліджуваний період.

Книга побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається з чотирьох розділів. Перший присвячено південно-західному краю наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. у політиці верховної влади. Два наступних послідовно розкривають структуру і апарат органів державної влади і місцевого самоврядування. Врешті, останній розділ автор, як і годиться лучанину, присвятив діяльності луцької міської думи.

Видання поряд із традиційним аналізом діяльності царського уряду, спрямованого на інтеграцію та уніфікацію краю, розкриває нові сторінки тогочасного суспільного життя, пропонує читачеві нові факти та документи з історії утворення Волинської губернії, діяльності центральних та місцевих органів влади. У серйозному науковому виданні автор дещо несподівано впроваджує рубрику «мовою документів», що дає йому змогу наводити значні фрагменти важливих джерел. Не варто говорити про те, наскільки це наближає книгу до тих категорій читачів, які не займаються щодня наукою і яким автор теж адресує книгу – до вчителів, державних службовців і політичних діячів (від себе додам за веберівською класифікацією – й політичних діячів за сумісництвом, тобто депутатів органів місцевого самоврядування, лідерів локальних спільнот).

Книга надає можливість побачити процеси, що відбувалися на українських землях у цей період мовби зсередини, дізнатися, як і чому сталося саме так, оскільки всі судження та інтерпретації подій базуються на широкій дослідницькій базі, яка вражає як своїм обсягом, так і розмаїттям джерел. Автор використав фонди Центрального історичного архіву, архівів Волинської і Житомирської областей (310 джерел), а список літератури загалом становить 430 позицій. Принагідно варто звернути увагу на аналіз літератури, присвяченої проблемі, на с. 8-15.

На особливу увагу заслуговує те, що аналіз політико-владних відносин у Західних землях Російської імперії здійснено автором у контексті соціально-економічних перетворень та внутрішньополітичної боротьби. Не залишилась осторонь і проблема стану духовного й морального здоров'я українського суспільства.

Дослідник зумів сконцентрувати увагу на основних сутнісних характеристиках, закономірностях, тенденціях розвитку суспільно-політичного процесу, що були характерні для політики центральної влади на приєднаних від Речі Посполитої територіях. Автору вдалося встановити безпосередній зв'язок між зміною історичних, соціокультурних та політичних умов і характером процесів, що відбувалися у Волинській та суміжних губерніях Правобережної України, виявити їх специфіку і особливості на кожному конкретно-історичному етапі.

Варто відзначити не лише наявність іменного та географічного покажчиків, списків вищих посадових осіб губернії: генерал-губернаторів, цивільних губернаторів, віце-губернаторів, губернських маршалів і предводителів дворянства, склад яких уточнено порівняно з іншими виданнями. Слід схвально оцінити й наявність численних кольорових ілюстрацій у середині і в кінці книги, які виконують важливу наукову і навчальну функцію. Все вищесказане робить книгу Валерія Івановича Бортнікова однією з найцінніших позицій серед праць, присвячених історії Волині, історіографічній проблематиці цього краю, територіальним органам державної влади і місцевого самоврядування в історичному контексті, а останнє є ще й вкрай актуальним з огляду на очікувану реформу місцевого самоврядування в сучасній Україні.